

УДК 378.147

О.В. Ревенко,
вихователь,
Херсонський
політехнічний
коледж
Одеського
національного
політехнічного
університету

Р. Губа,
Студент,
Херсонський
політехнічний
коледж
Одеського
національного
політехнічного
університету

ПЕРЛИНА ХЕРСОНЩИНИ - ЗАПОВІДНИК "АСКАНІЯ-НОВА"

О.В. Ревенко, Р.М. Губа. Перлина Херсонщини - заповідник "Асканія-Нова". У статті досліджена історія найстарішого заповідного комплексу України - Біосферного заповідника "Асканія-Нова", його су-часне і далеке минуле, що існують поряд, нагадуючи нам про нестримний плин часу.

O.V. Revenko, R.M. Guba. Pearl Kherson - Reserve "Askania Nova". This article examines the history of the oldest protected complex of Ukraine - Biosphere Reserve "Askania Nova", his present and distant past, existing side by side, reminding us of the unstoppable passage of time.

Вступ. Всі дороги Херсонщини ведуть до Асканії."Асканія-Нова" - острівець серед бурхливого сьогодення, що доносить сучасникам велич і спокій колись безмежного Сте-пу."Асканія-Нова" - притулок для диких тварин, яких людство у своєму неприборканому бажанні споживати поставило на грань зникнення."Асканія-Нова" - сучасне і далеке минуле, що існують поряд, нагадуючи нам про нестримний плин часу.

Біосферний заповідник "Асканія-Нова" - найстаріший заповідний комплекс України. Тільки тут ви побачите первозданний степ(рис.1), стада диких тварин(рис.2), незлічимі зграї птахів; вдихнете повітря, напоєне неповторним ароматом степових трав, пройдетьесь тінистими алеями дендропарку; доторкнетесь до давньої історії Таврії, про яку нагадують пам'ятки половецької цивілізації - кам'яні ідоли(рис.3). А ще, мабуть, кличе бажання доторкнутися до незвичного.

Рис.1 Первозданний степ

Рис.2 Стадо диких стварин

турботою учених, громадських діячів, окремих ентузіастів. Історія заповідника "Асканія-Нова" - приклад цього. У 1898 році Фрідріх Фальц-Фейн вивів з господарського використання ділянку своїх угідь, яка стала прайдром теперішнього найбільшого в Європі (11054 га) заповідного типчакowo-ковилового степу.

Рис .3 Кам'яний ідол

Матеріали дослідження. У сиву давнину на безкраїх степових просторах кочували племена різних народів: скіфи, сармати, алани, гунни, печеніги, половці, ногайці... Заселення степів Північної Таврії почалось в XVII ст. У 1828 році німецький герцог Фрідріх Фердинанд Ангальт-Кетенський купив у степах Дніпровського повіту Таврійської губернії 48 тис. десятин землі. Збудував невеличке поселення і дав йому романтичну назву Асканія, що означає "ясеневий спис", як його родовий замок у Німеччині. Після 28 років господарювання нащадки герцога 6 жовтня 1856 року продають свою колонію купцю першої гільдії Фрідріху Фейну, правнук якого Фрідріх Едуардович Фальц-Фейн(рис.4) був останнім володарем маєтку. Майбутній засновник заповідника Ф. Фальц-Фейн народився в Асканії-Нова 16 квітня 1863 року(за старим стилем). В своєму родовому маєтку за власною ініціативою він першим у світі вилучив з господарського використання ділянки степу (1883 р.-8 десятин, 1888 р.-100 десятин, 1898 р.-520 десятин) і організував резерват. Навколо нього ввів зонування. На заповідних ділянках практикував повну охорону всього природного комплексу. Одна з вилучених ним ділянок ("Стара", 1898 р.) збереглася до сьогодні і є прайдром сучасного заповідника.

Рис.4 Фрідріх Едуардович Фальц-Фейн

Протягом 1874-1916 рр. він формував рідкісну колекцію птахів та ссавців зоопарку. На волі та напівволі утримував 52 види ссавців (286 голів) і 208 видів птахів (1549 особин).

Рис.5 Стадо диких коней Пржевальського

Першим в світі завіз із Монголії дикого коня Пржевальського (1899 р.) і отримав від нього приплід (1904). (рис.5) Першим в Росії та другим в Європі отримав пташенят Африканського страуса (1895), нанду (1898), ему (1916). Кільцював птахів (з 1892 року). Подарував іншим зоопаркам 90 тварин, а музеям - їх опудала. З 1885 по 1902 рр. Ф. Фальц-Фейн за проектом архітектора ст. Дю Френа створює на площі

28 га дендропарк, у ландшафтному стилі, на штучному зрошуванні. В ньому він висадив 220 видів листяних та хвойних порід дерев, та заселив його співучими птахами. Сьогодні парк є пам'яткою садово-паркової архітектури ХІХ.

Існуючу з 1898 року приватну заповідну ділянку степу в маєтку Асканія-Нова Фрідріха Фальц-Фейна, було проголошено Декретами Ради Народних Комісарів УРСР від 1 квітня 1919 року та 8 лютого 1921 року Державним степовим заповідником УРСР. В подальшому його реорганізовано Постановою Президії Південного відділення ВАСГНІЛ від 13 квітня 1983 року в Біосферний заповідник, а в грудні 1984 року VIII сесією координаційної ради за програмою "Людина і біосфера" включено до міжнародної мережі біосферних резерватів (Сертифікат ЮНЕСКО від 15.02.1985 р.).

Діюче найменування - Біосферний заповідник "Асканія-Нова" імені Ф.Е.Фальц-Фейна Української академії аграрних наук визначене Постановою Кабінету Міністрів України №213 від 2 квітня 1994 року "Про присвоєння імені Ф.Е.Фальц-Фейна Біосферному заповіднику "Асканія-Нова".

Загальна площа Біосферного заповідника "Асканія-Нова" становить 33307,6 га, з них 11054 га - заповідна зона, 6909 га - буферна, 183,2 га - насадження дендрологічного парку, 61,1 га - зоопарк, 15344,6 га - зона антропогенних ландшафтів. Заповідний степ складається з трьох масивів, загальною площею 9898 га: Північний, Південний, Великий Чапельський під, а також 1156 га перелогів, де з 1966 року вивчаються процеси відновлення природної рослинності.

Тваринний рай на Землі. Зоопарк був заснований в 1883 році Ф.Е. Фальц-Фейном як приватний зоологічний парк "Асканія-Нова" і являє зібрання тварин відкритих та лісових просторів, що утримують-ся напіввільно на півдні України. Від інших зоологічних парків він відрізняється утриманням тварин: переважна більшість яких цілорічно перебуває у напіввільних умовах, на значних за площею штучно створених ставках та в загонах Великого Чапельського поду. Тут розмісти-лися красуні лані, добродушні поні та віслючки, довгорогі ватусі, бізони, шляхетні та плямисті олені, антилопи гну та канна, найбільші нелітаючі птахи –про африканські страуси, австра-лійські ему,

американські нанду. На ставках - пташиний парад: чорні та білі лебеді, гуси, качки, казарки. У вольєрах для хижих птахів - чорний гриф, степовий орел. Демонструють своє вбрання фламінго(рис.6), журавлі, павичі, фазани, папуги.

Призначенням колекції тварин зоопарку є збереження і відтворення рідкісних, цінних та зникаючих видів тварин української та світової фауни, розробка та удосконалення методів утримання тварин в напіввільних умовах півдня України, збагачення фауни регіону. Зоопарк є науковим полігоном для проведення фундаментальних та прикладних досліджень з морфо-логії, біології розмноження, екології та етологічних особливостей тварин, генетики і демо-графії малих популяцій, міграції птахів та інших питань. Завдяки напіввільним умовам утримання тварини зазнають мінімального впливу людської діяльності, що надає можливість вивчати їх біологічні особливості в природному стані. Протягом десятиріч збільшувався чисельний та видовий склад зоопарку.

Рис.6 Фламінго

Сучасна колекція зоопарку налічує майже 5000 ссавців та птахів. З них 54 рідкісних видів занесені до "Червоного списку МСОП" , та до "Червоної книги України", списку CITES, Бонської та Бернської конвенцій. 8 видів – представники "Червоної книги України": огар, зубр, сірий журавель, степовий журавель, пугач та інші.

Природні багатства. Асканійський степ, а також знамениті дендрологічний та зоологічний парки зараз є складовими частинами Біосферного заповідника "Асканія-Нова" ім. Ф.Е. Фальц-Фейна - природоохоронної науково-дослідної установи загальнодержавного і міжнародного значення, яка входить до всесвітньої мережі біосферних резерватів під егідою ЮНЕСКО.

Слово "Асканія-Нова" асоціюється, головним чином, з зоопарком та дендропарком. Це і не дивно, адже виділити якусь частинку степу для сприйняття його в цілому дуже важко. Тут налічується 478 видів вищих рослин, які передають різноманіття всіх проявів, букету запахів, притаманних лише дикому степу: яскравими різнобарвними вогниками горять квіти тюльпанів, ніжною блакиттю манять півники;

Рис.7 Дикий степ

розстелить ковила українська свої перисті остюки - і степ вже хвилюється наче море; зацвіте льон австрійський - і земля ніби вкриється легким серпанком. Пройде ще трохи часу - і степ вже нагадує килим.(рис.7)

Тварин тут значно більше, ніж у зоопарку. У густому травостої мешкають не менше 1155 видів членистоногих, 7 видів земноводних і плазунів, 18 видів ссавців, в різні пори року зустрічається більше 270 видів птахів. Життєвий простір переважного їх числа обмежується товстим шаром степового войлоку та верхнім горизонтом ґрунту - такі умови виживання "у відкритому просторі".

Рослинність наповнена життям.

Особливий інтерес представляють ділянка "Стара", яка заповідана ще у 1898 році, та Великий Чапельський під, де утримуються дикі тварини зоопарку. Ділянка "Стара" (площа 520 га) найстаріша у світі за часом заповідання степова територія.

Великий Чапельський під (4x6 км) - унікальна депресія, для якої характерно періодичне заповнення талою водою. В найглибшій частині зростають гідрофіти, у тому числі найрідкісніший вид в Україні - зіркоплідник частуховидний. Тут збереглися такі надзвичайно рідкісні формації як східноферулова, лікарськоавранова, мінливоконюши-нова та інші. На цій ділянці найвищий показник видової насиченості квіткових - 368 видів. Флора поду налічує також значну кількість ендеміків - 53 види, з них 7 зустрічаються лише тут, а 8 видів занесені до "Червоної книги України".

Дендрологічний парк "Асканія-Нова".

Унікальна пам'ятка садово-паркового мистецтва кінця XIX століття. Це найбільший за площею (183.2 га) ландшафтний зрошуваний парк на півдні України. Навіть серед найцінніших аналогічних закладів регіону посідає особливе місце, бо створений він у посушливому безводному степу, практично непридатному для вирощування деревних рослин.

Старинний грот на березу рукотворного озера в Старом парку

Рис.8 Грот

В його складі виділяються старий парк (28 га, закладений у 1887-1895 рр.), та новий парк (100 га, створений у 1968-1972 рр.) лісостепове рідколісся (55,2 га, створене у 1907-1913 рр.). Старий парк з насадженнями 115-літнього віку відрізняється різноманітністю видового складу, природністю і завершеністю композицій, вражає чистотою та досконалістю свого художнього образу.

Неповторності йому додають мальовничий ставочок з невеличким острівцем і білими квітками латаття на водній поверхні, грот (рис.8), архітектурний ансамбль старої водонапірної вежі (рис.9) та розгалужена мережа ариків, які,

як сотні гомінливих ручаїв, розносять по паркові потоки прохолодної вологи. В новій частині парку створено каскад ставків, величезні галявини, рукотворні па-горби, з вершин яких його можна охопити одним поглядом. Тут очі розбігаються від різноманіття дерев і кущів.

Дендропарк є своєрідним живим музеєм, генофонд якого нараховує 780 видів та 263 садових форм і сортів деревних, які відносяться до 169 родів, 66 родин, 1500 видів та сортів трав'янистих квітково-декоративних рослин. 95 видів - реліктові, рідкісні та зникаючі деревні і трав'янисті рослини, з них три занесені до "Червоної книги МСОП", 29 - до "Червоної книги України".

Рис.9 Стара водонапірна вежа

Висновки.

Надзвичайний та дивовижний внесок Фрідріха Едуардовича Фальц-Фейна в історію Херсонщини. У безводному, безлісному степу він зумів створити унікальний зоо-парк, влаштував чудовий дендрологічний парк, за проект якого отримав на всесвітній виставці у Парижі (1889 р.)

Золоту медаль. Першим в Росії Фальц-Фейн вилучив з господарського використання ніколи неорані ділянки ковилового степу для охорони та заповідання, сприяв вивченню його самотньої природи.

Велика заслуга зоопарку "Асканія-Нова" ще й у тому, що тут утримуються і розмножуються рідкісні та зникаючі види, занесені в "Червоні книги" МСОП, України.

Література

1. Жарких Т.Л., Ясинецкая Н.И., 1998. Проблемы содержания и разведения диких экзотических видов в Аскании-Нова // Актуальные вопросы сохранения и восстановления степовых экосистем: мат. міжнародної наукової конференції, присвяченої 100-річчю заповідання асканійського степу. Асканія-Нова: Вид-во УААН. С.89-90.

2. Жарких Т.Л., Ясинецкая Н.И., 2000. Сохранение редких видов непарнокопытных животных в заповеднике "Аскания-Нова" // Чтения памяти А.А. Браунера. Одесса: Астро-Принт. С.127-134.

3. Мирончук, В.Д. Історія України: Навч. посібник [Текст] / В.Д. Мирончук, Г.С.Ігоршкін. - К.:МАУП, 2002.

4. Курдюк, М.Г. Історико-географічна характеристика заповідника "Асканія-Нова" [Текст] / М.Г. Курдюк. - Рослинні багатства заповідного степу і ботанічного парку "Асканія-Нова". -- Київ: Наукова думка, 1974.

5. Сова, О.Є. Перлини нашого краю [Текст] / О.Є. Сова [біосферний заповідник "Асканія-Нова" та Чорноморський біосферний заповідник] // Екологічний Вісник Херсонщини. - 2008.

6. Оазис в степу: [біосферний заповідник "Асканія-Нова" Чаплинського р-ну] // Домашня скринька - 2009

7. Кулаковський, В.М. Історія міст і сіл УРСР (Херсонська область). - 1972

8. Труды научно-исследовательского института гибридизации и акклиматизации животных Аскания-Нова имени акад. М. Ф. Иванова, т. 1-3, М., 1935-49.

9. Гавриленко В. С. Біосферний заповідник «Асканія-Нова» ім. Ф.Є. Фальц-Фейна // В кн.: Заповідники і національні парки України. — К., 1999 — С. 14-20.

10. Актуальні питання збереження і відновлення степових екосистем (Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 100-річчю заповідання асканійського степу, Асканія-Нова, 21-23 травня 1998 р.). — Асканія-Нова. — 364с.

11. Дрогобыч Н. Е. Асканийская хроника (1917—1996) // В кн.: В. Фальц-Фейна «Асканія-Нова». — К.: Аграрна наука. — 1997. — С. 340—347.

Дрогобыч Н. Е. Фридрих Эдуардович Фальц-Фейн как общественный деятель Таврии // Фальц-фейнівські читання '99. — Херсон, 1999. — С. 54-58.